

In een brochure aan de *Christenen in Nederland* vroeg hij: 'Is mijn werk en streven verzet tegen het Afgescheiden kerkgenootschap? Of is het streven van velen in de Afgescheidene kerk verzet tegen het heenstreven naar het Apostolisch standpunt?'²⁶ Niet zijn leer, maar zijn opvattingen over kerkregering waren in het geding, samen te vatten in de vraag: 'uitsluiten of bijéénvergaderen'? Veel afgescheidenen wilden weliswaar 'bijéénvergaderen', maar dan uitsluitend in hun eigen kerkgenootschap. Zijn persoonlijke doel was 'het opwekken van het *ware* kerkbewustzijn van ééne heilige algemeene Christelijke kerk in *alle* genootschappen'. Terwijl velen tevreden waren dat zij afgescheiden waren, bedroefde het hem afgescheiden te moeten zijn. 'Het woord is reeds in strijd met het algemeen kerkbewustzijn; het is onmenschkundig, onbijbelsch'. De Schrift schreef weliswaar voor 'scheid u af', maar niet 'zijt Afgescheiden'.²⁷ Vele afgescheidenen beschouwden de afgescheiden kerk als de enige ware en zouden hem vanwege zijn contacten met hervormde broeders graag afzetten. Tegenover deze kerkelijke afzondering en het afgescheiden kerkisme pleitte hij ervoor dat de Synode uitsprak dat ook niet-afgescheiden christenen als broeders erkend zouden worden en de CAG waar mogelijk samenwerking zou zoeken op het gebied van kerk en school.²⁸

Het congres van de Evangelische Alliantie, gehouden in Amsterdam in 1867, bood Van Dijk nog eens de gelegenheid uitdrukking te geven aan zijn opvattingen over de wijze waarop afgescheidenen en hervormden moesten samenwerken om de verdeeldheid van de kerk op te heffen. 'Alliëren door alliantie', was zijn leuze, tegenover de koestering van het afgescheiden-zijn dat hij in zijn eigen kerkgenootschap steeds meer ondervond. Zijn streven naar alliantie was meer ideaal dan werkelijkheid, erkende hij, en het meeste kon op zijn eigen conto worden geschreven. Hij achtte zich dan ook een 'alliantie-man bij uitnemendheid'.²⁹ De afgescheidenen wilden wel vereniging, maar slechts eenzijdig: de hervormden dienden zich bij de afgescheiden kerk te voegen. Van Dijk erkende wel op geestelijk vlak de zuiverheid van de Afscheiding, maar de Hervormde Kerk bleef aan hem trekken als 'de historische kerk'. De vele kerkscheuringen en afscheidingen hadden als positieve uitwerking gehad dat de gelovigen in de Hervormde Kerk wakker geschud waren. Nu de Hervormde Kerk echter een 'kiem van redding' had in de vorm van 'de inwoning des Heiligen Geestes' moest ieder samenwerken om die kiem tot leven te wekken. Niet door de modernen uit te drijven, 'maar door onze eigene plaats waardig in te nemen, door onbekrompene samenwerking van hervormden en afgescheidenen in de strijdende Gemeente'. Bij zulk een samenwerking konden de modernen het herstel van de kerk niet tegenhouden, want 'de gemeente kan niet vallen door het persoonlijk ongeloof van veel of weinig

²⁶ J. van Dijk Mzn., *Een vraag aan de christenen in Nederland. Is mijn werk en streven verzet tegen het Afgescheiden kerkgenootschap? Of is het streven van velen in de Afgescheiden kerk verzet tegen het heenstreven naar het Apostolisch standpunt?* Uitgegeven met het oog op, en vóór het houden van de synode der Afgescheiden kerk (Doesborgh 1866).

²⁷ Van Dijk, *Een vraag*, 2.

²⁸ Ibidem, 18-9, 29.

²⁹ Van Dijk, *Alliëren door alliantie. Onze kerkelijke toestanden en wat daaraan te doen, in deze ernstige tijden. Voorgesteld aan mijne geloovige landgenooten. Opgedragen aan de Evangelische Alliantie, te Amsterdam 1867* (Amsterdam 1867) 4-5. Een herziene en vermeerderde druk verscheen te Zwolle in 1869.